

Muzeum Książki Artystycznej w Łodzi

Jest w Łodzi miejsce, którego klimat i magia ma źródło w atrakcyjności położenia, atmosferze budynku i nietuzinkowej działalności użytkownika posesji. To siedziba Muzeum Książki Artystycznej w zabytkowej willi Henryka Grohmana przy ulicy Tymienieckiego 24. Właściwie urok Muzeum działać powinien wyłącznie na serca i umysły typografów, grafików, drukarzy, intrologatorów, a tymczasem działa na każdego, kto je odwiedzi, niezależnie od profesji, wieku i stanu wiedzy.

Fot. 1. Lokalizacja Muzeum Książki Artystycznej w willi Henryka Grohmana w aplikacji Google Maps

Willa znajduje się na terenie rozległego terenu zwanego Księżym Młynem, czyli urbanistycznego kompleksu fabryk włókienniczych i budynków pomocniczych powstających przed dwustu laty – od 1824 roku. Właścicielem willi był Henryk Grohman (1862–1939), syn Ludwika Grohmana, fabrykant niemieckiego pochodzenia, mecenas sztuki i kolekcjoner¹. Została zbudowana w końcu XIX wieku

[1] J.K. Andrzejewski, *Henryk Grohman – mecenas i kolekcjoner*. Łódź 2002.

Fot. 2 i 3. Willa Grohmana, siedziba Muzeum Książki Artystycznej. Fot. z archiwum MKA

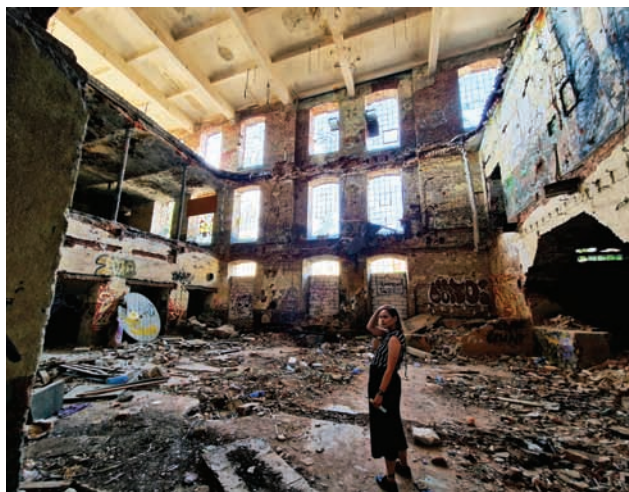
z przeznaczeniem na fabryczne biura usytuowanej obok przędzalni Grohmana, od 1921 roku należącej do zjednoczonych zakładów Scheibler i Grohman, gdzie przed II wojną światową produkowano m.in. delikatną jak mgiełka przędzę na damskie pończochy. Henryk Grohman przystosował budynek na własną rezydencję i potrzeby kulturalne przed końcem drugiej dekady XX wieku.

Jako znawca sztuki i opiekun artystów, Henryk Grohman swój mieszkalny dom traktował jako przybytek sztuk pięknych. Kolekcjonował grafikę krajową i zagraniczną, m.in. dzieła ze Wschodu, głównie japońskie. Miał ponad 1300 prac graficznych, wśród nich autorstwa Edwarda Muncha i Edgara Degasa. Dbał o odpowiednią ekspozycję artefaktów. W willi znajdowała się kolekcja instrumentów, której ozdobą było dwoje skrzypiec z pracowni Stradivariusa.

Przemysławiec był przewodniczącym Łódzkiego Towarzystwa Muzycznego i zapraszał do siebie artystów. W willi, w sali balowej, odbywały się koncerty fortepianowe, a grywał tu Ignacy Paderewski zatrzymujący się w gościnnym apartamencie. Występował także Artur Rubinstein. Grohman gościł literatów i pisarzy, np. Ignacego Witkiewicza, czy Henryka Sienkiewicza.

Po wojnie w willi mieściły się biura Łódzkich Zakładów Przemysłu Bawełnianego im. Obrońców Pokoju „Uniontex”. W latach 1983–1991 był tu żłobek i przedszkole. Wreszcie w 1993 roku w opuszczonym budynku ulokowało się Muzeum Książki Artystycznej, fascynująca placówka kulturalna założona w ostatniej dekadzie XX wieku przez Jadwigę i Janusza Pawła Tryznów.

Ekspoznaty muzealne, biblioteka, pomieszczenia wystawiennicze, przedmioty nieoczywiste, na wpół dziki ogród, koncerty, wykłady, warsztaty, plenery filmowe, obecność nietuzinkowych osób chętnie odwiedzających Tryznów, pracujących u nich, lub dla nich, wszystko to tworzy niezwykłą aurę muzeum. Dodajmy do tego wiedzę, serdeczność i bezpośredni sposób bycia gospodarzy, a obraz sfery ich działania będzie niemal kompletny.

Fot. 4 i 5. Sąsiadująca z Muzeum opuszczona fabryka Grohmana. Fot. Joanna Jankowska

Muzeum Książki Artystycznej powołała do życia fundacja Correspondance des Arts założona w 1990 r. przez Janusza Pawła Tryznę jako rozszerzenie działającego wydawnictwa o tej samej nazwie. Tworzył je Tryzno we współpracy z kolegami artystami: Andrzejem Graczykowskim, Zbigniewem Janeczkiem i poetą Zdzisławem Jaskułą². Było to jedno z pierwszych w PRL, wydawnictw artystycznych działających poza zasięgiem cenzury. Dzisiaj, aktywna już w nowych warunkach, oficyna edytorska jest niezmiennie integralną częścią tego magicznego miejsca. Pierwszą wystawę książek wydawnictwa zorganizowała w 1985 roku Hanna Świdorska, kustosz zbiorów sławistycznych w londyńskiej British Library i od tamtego czasu książki Correspondance des Arts bywają na wystawach w znanych bibliotekach światowych: Library of Congress w Waszyngtonie, nowojorskiej Public Library, Herzog August Bibliothek w Wolfenbütel, Victoria & Albert Museum w Londynie, National Library w Singapurze, Museum & Library Musashino Art University w Tokio.

Powstają tu dzieła należące do sfery twórczej zwanej „book art”. To frapująca dziedzina plastyki, której domeną są różnego rodzaju książki eksperymentalne, unikatowe egzemplarze autorskie, obiekty i instalacje przestrzenne oraz inne artefakty inspirowane ideą książki jako fenomenu cywilizacji³. Swobody autorów dzieł sztuki

Fot. 6. Janusz i Jadwiga Tryznowie.
Fot. Marek Rycko

[2] J. Tryzno, *Muzeum Książki Artystycznej. Katalog ludzi, miejsc, spraw*. Łódź 2021.

[3] A. Tomaszewski, *Książka artystyczna a typografia*, [w:] *W poszukiwaniu odpowiedniej formy*. Wrocław 2012, s. 49–59.

Fot. 7 i 8. Codziennosc Muzeum – kontakt z artystycznymi ksiazkami.
Fot. Michał Strokowski i Marek Ryćko

Fot. 9. Swoboda w ogrodzie Muzeum – promocja wydanej ksiazki. Fot. Agnieszka Dziewulska

Fot. 10. Spotkanie przyjaciół Muzeum. Fot. Marek Ryćko

Fot. 11. Jedno z pomieszczeń z kasztami zecerskimi pełnymi czcionek. Fot. z archiwum MKA

nie krępują przyjęte zwyczaje i zasady – ani kanony edytorskie, ani drukarskie technologie, a czasem nawet nawet reguły języka.

Janusz Paweł Tryzno (1948–2021), niepowszedni artysta, grafik, malarz, drukarz. Absolwent Państwowej Wyższej Szkoły Sztuk Plastycznych w Łodzi. Był też znakomitym mechanikiem, dzięki któremu eksponowane relikty kultury materialnej, historyczne maszyny i urządzenia drukarskie, introligatorskie, giserskie i papiernicze, są sprawne i gotowe do tworzenia nowych drukarskich dzieł. Wybitny twórca, którego prace prezentowały galerie i biblioteki Europy, Ameryki, Singapuru, Japonii i kto wie, gdzie jeszcze, był pozbawiony wygórowanego ego charakterystycznego dla licznej grupy artystów. Doskonale wiedział, że artystą nie jest się zawsze, ale że tylko nim się bywa, nawet wówczas, gdy artystycznym życiem nie rządzą stereotypy sztampowych zachowań.

Janusza, patrona i nauczyciela młodych typografów, chętnie odwiedzali studenci ASP i innych szkół artystycznych, którzy pod jego życzliwym okiem robili prace dyplomowe, urzeczywistniali zuchwałe pomysły i tworzyli pierwsze kreacje. Wśród pozaartystycznych dokonań Janusza Tryzny zwraca szczególną uwagę niezwykła rewitalizacja jedyne w kraju zespołu monotypowych odlewarek tzw. składu gorącego. Jedną z najznacniejszych zasług Tryzny jest uratowanie od złomowania cennego zasobu punconów i matryc giserskich likwidowanej warszawskiej Odlewni Czcionek⁴. Pośród przejętych matryc i stalowych stempli o znacznej wartości historycznej znajdują się również takie, które pamiętają gisernię czcionek Samuela Orgelbranda. Do legendy przeszło polecenie wydane przez Janusza w opróżnianym magazynie matryc przy ulicy Reytana: – Pakujcie wszystko. Razem z kurzem!⁵

[4] R. Ciurapski, *Wycena czcionkarskich matryc i punc znajdujących się w zbiorach Muzeum Książki Artystycznej w Łodzi*. „Acta Poligraphica” 2019, nr 14. s. 29–40.

[5] A. Tomaszewski, *Hommage à Janusz Paweł Tryzno*. <https://rynek-ksiazki.pl/aktualnosci/hommage-a-janusz-pawel-tryzno/>

We wszystkich przedsięwzięciach towarzyszyła Januszowi żona, Jadwiga. Współdziałała artystycznie, koncepcyjnie i logistycznie, organizowała cykle wystaw i warsztatów dla studentów akademii sztuk i uniwersytetów, oraz szamotała się z zewnętrzną biurokracją. To głównie dzięki niej Muzeum Tryznów trwa pomimo rozlicznych przeciwności losu i urzędniczych korowodów powodowanych głównie zakusami na atrakcyjną lokalizację.

Publiczna, edukacyjna działalność Muzeum Książki Artystycznej prowadzona jest przy wykorzystaniu sprzętu drukarskiego, dzisiaj w zakładach poligraficznych już nieużywanego. Połączenie starych technologii drukarskich i szlachetnych technik graficznych stwarza grafikom i studentom szkół artystycznych możliwość nieszablonowego doskonalenia warsztatu. Gromadzone w Muzeum sprzęty z minionych czasów, z jednej strony są eksponatami, a z drugiej inspirującymi narzędziami współczesnych twórców. W oparciu o zasoby czcionek i matryc do ich odlewania, graficy mogą tworzyć nowoczesną typografię i szczególnie chętnie korzystają z tradycyjnych krojów czcionek przy tworzeniu fontów komputerowych.

Na styku sztuki, historii i techniki, Muzeum Książki Artystycznej jest też miejscem kultywowania nowoczesnych multimedialnych form wizualnych: performansu, filmu, nowoczesnej muzyki i... rozmaitego happeningu.

Fot. 12. Remont zabytkowej maszyny drukarskiej, tzw. stop-cylindrowej.

Fot. Michał Strokowski

Oprócz regularnych wizyt studentów szkół artystycznych tworzących prace semestralne, zaliczeniowe i inne, w Muzeum odbywają się spotkania studenckie z uniwersyteckich kierunków edytorstwa i bibliologii ze studentami grafiki, typografii i dizajnu na Akademiach Sztuk Pięknych. W łączonych zespołach powstają wspólne projekty publikacji.

W Muzeum na Tymienieckiego organizowane są cykle wykładów, wystawy czasowe, warsztaty kaligraficzne, introligatorskie, koncerty i inne imprezy kulturalne. Przybywają zwiedzający Księży Młyn turyści, przychodzą aby posłuchać grohmanowskich opowieści i zetknąć się po raz pierwszy ze

sztuką książki. Muzeum odwiedzają seniorzy z Uniwersytetu Trzeciego Wieku i młodzież z kół zainteresowań organizowanych przez biblioteki szkolne. Willa Henryka Grohmana żyje i jest wierna kulturowej idei swego twórcy.

W styczniu 2023 roku minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego wraz z Fundacją Correspondance des Arts reprezentowaną przez jej prezes Jadwigę Tryzno powołali do życia Muzeum Książki Artystycznej podległe administracji państwowej. Podstawą zbiorów państwowego Muzeum będą przekazane przez Fundację jako długoterminowy depozyt unikatowe zbiory techniki drukarskiej oraz obiekty

Fot. 13 i 14. Warsztaty zecerskie.
Składanie tekstów tradycyjnymi metalowymi
czcionkami. Fot. Michał Strokowski

Fot. 15 i 16. Na świeżym powietrzu
warsztaty z technik graficznych.
Fot. Michał Strokowski

sztuki książki i księgozbiór biblioteczny. Miejmy nadzieję, że przekształcenia własnościowe nie spowodują zmiany otwartości placówki i jej sposobu funkcjonowania, w dużym stopniu wynikającego z działań nieformalnych i z potrzeb chwili. Z pewnością willę Henryka Grohmana czeka kapitalny remont i codzienna praca wystawiennicza, warsztatowa i publiczna będzie przez długi czas utrudniona, jeśli nie niemożliwa.

Bibliografia

- Andrzejewski J. K., *Henryk Grohman – mecenas i kolekcjoner*. Łódź 2002.
- Bartkowiak S., *15 Jahre Correspondance des Arts in*. Łódź 1995/96.
- Berbelska D. i inni, *Książy Młyn*. Łódź 1998.
- Ciurapski R., *Wycena czcionkarskich matryc i punc znajdujących się w zbiorach Muzeum Książki Artystycznej w Łodzi*. „Acta Poligraphica” 2019, nr 14. s. 29–40.
- Polish Book Art from the 20th to the 21st century. The collection of Book Art Museum Lodz*. Tokio 2011.
- Sokołowski S., Stankiewicz P., *Miejsce magiczne. „Gutenberg”*, 1999, nr 2, s. 46–49.
- Stefański K., *Atlas architektury dawnej Łodzi do 1939 r.* Łódź 2003.
- Tomaszewski A., *Książka artystyczna a typografia*, [w:] *W poszukiwaniu odpowiedniej formy*. Wrocław 2012, s. 49–59.
- Tryzno J., *Muzeum Książki Artystycznej. Katalog ludzi, miejsc, spraw*. Łódź 2021.
- Tryzno J., *Wizja Muzeum Książki Artystycznej*. Łódź 2022.

Materiał cyfrowy

- <https://www.book.art.pl>
- <https://culture.pl/pl/miejsce/muzeum-ksiazki-artystycznej>
- <https://proszewycieczki.wordpress.com/2017/10/15/lodz-niezwykla-willa-grohmana/>
- Fundacja Correspondance Des Arts*, Łódź 2018, dostęp 02.01.2018, zarchiwizowane w 2018.
- Mroczek A., *Łódzka korespondencja artystyczna – czyli o Muzeum Książki Artystycznej i Fundacji Correspondance des Arts okiem subiektywnej łodzianki*. <https://www.ebib.pl/2010/118/a.php?mroczek>
- Rudzka-Habisiak J., *Muzeum Książki Artystycznej to miejsce kultowe i zrobię wszystko, by tak pozostało*. <https://dzieje.pl/dziedzictwo-kulturowe/prof-j-rudzka-habisiak-muzeum-ksiazki-artystycznej-miejsce-kultowe-i-zrobie>
- Świątek R. S., *Awantura w Łodzi*, (grudzień 2015). <https://rafal.towarzysze.com/awantura-w-lodzi/>
- Tomaszewski A., *Hommage à Janusz Paweł Tryzno*. <https://rynek-ksiazki.pl/aktualnosci/hommage-a-janusz-pawel-tryzno/>